

ЯКІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ ДИЗАЙНУ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДИЗАЙН-ОСВІТИ

У статті з'ясовано сутність поняття «якість професійної підготовки фахівців із дизайну», проаналізовано наявні підходи до визначення її рівня й сформульовано власну позицію щодо побудови організаційно-педагогічної системи якісної професійної підготовки дизайнерів з огляду на виклики сьогодення. Автором доведено, що якість підготовки фахівців визначається відповідністю знань, умінь, навичок, здобутих у ВНЗ, сформованістю професійно необхідних особистісних якостей, вимогам сучасного виробництва, рівнем виробничих відносин і перспектив їх розвитку. При цьому якість сучасної вищої дизайнерської освіти слід визначати розвиненістю особистісно-професійної культури фахівців й обумовлювати умовами їхньої підготовки.

Ключові слова: дизайн, дизайн-освіта, фахівець з дизайну, якість професійної підготовки, якість освіти.

В статье раскрыто авторское представление понятия «качество профессиональной подготовки специалистов по дизайну», проанализированы существующие подходы к определению его уровня и сформулировано авторскую позицию построения организационно-педагогической системы качественного профессионального образования специалистов по дизайну. Автором доказано, что качество подготовки специалистов определяется уровнем соответствия знаний, умений, навыков, полученных в вузе, сформированностью профессионально необходимых личностных качеств требованиям современного производства, уровню производственных отношений и перспектив их развития. При этом качество современного дизайн-образования следует определять уровнем развития личностно-профессиональной культуры специалистов и обуславливать условиями их подготовки.

Ключевые слова: дизайн, дизайн-образование, специалист по дизайну, качество профессиональной подготовки, качество образования.

The essence of the concept "the quality of design specialists training" is revealed in the article; the existing approaches to determining its level are analyzed as well as the author's its own position concerning creation of the organizational and pedagogical quality of designers training is formulated. The author proved that the quality of training is determined by the relevance of knowledge, skills acquired in higher school, vocational formation of the necessary personal qualities, the requirements of modern production, the level of production relations and the

prospects for their development. The quality of modern design higher education should be determined by the development of personal and professional culture of the experts which is determined by the conditions of their training.

Key words: *design, design education, design expert, training quality, education quality.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах розвитку сучасного інформаційно-комунікативного суспільства істотно підвищено вимоги до професійної підготовки фахівців усіх галузей. Невід'ємною ознакою нинішнього етапу функціонування цивілізації визнано дизайн. Концептуальні ідеї фахової освіти дизайнерів сформульовано в Законах «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», у Національній доктрині розвитку освіти, Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні, Концепції державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2010-2015 рр. З огляду на модернізацію професійної дизайн-освіти та приведення її у відповідність до вимог суспільства, актуалізовано проблему підвищення рівня якості підготовки фахівців із дизайну. Сучасні дизайнери мають бути не тільки освіченими професійно, але й досконало знати сутність і традиції народного мистецтва, ремісничого дизайну, історію становлення і розвитку індустріального дизайну в Україні, розуміти національну специфіку мистецтв, володіти методикою творчої трансформації художніх традицій у нинішні умови високотехнологічного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Різномасштабні питання дизайн-освіти у науковому дискурсі розробляються з початку 90-х рр. ХХ ст. Зокрема сутність дизайн-освіти досліджують В.П. Клімов, С.М. Кожуховська, Є.В. Ткаченко, Х.Г. Тхагопсоева та ін., методологічні й гуманітарно-художні проблеми дизайну перебувають у центрі уваги О.І. Генесаретського, В.М. Косова, Є.М. Лазарева, В.Ф. Сидоренко та ін.; методичні питання дизайн-освіти вивчають О.В. Вишнеvsька, І.Я. Герасименко й ін.; деякі питання становлення і розвитку дизайн-освіти за кордоном розкрито у публікаціях С.І. Нікуленко, А.П. Павлів, С.О. Чебоненко; проблеми мистецтвознавства, дизайну та професійної підготовки майбутніх дизайнерів – предмет наукового інтересу Є.А. Антоновича, О.Я. Боднара, О.В. Бойчука, І.В. Голода, Г.Є. Гребенюк, В.Я. Даниленка, В.П. Коновала, В.Ф. Прусака, М.Р. Селівачова, А.В. Чебикіна, В.О. Яблонського. Однак проблемі рівня якості професійної підготовки фахівців із дизайну відповідно до вимог сьогодення не приділено належної уваги.

Формулювання мети і завдань статті. Для вирішення означеної проблеми необхідно уточнити сутність поняття «якість професійної підготовки фахівців із дизайну», проаналізувати наявні підходи до визначення її рівня й сформулювати власну позицію щодо побудови організаційно-педагогічної системи якісної професійної підготовки дизайнерів з огляду на виклики сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Аналітичний огляд наукових публікацій із проблеми осмислення сучасних тенденцій розвитку освіти дозволяє констатувати, що дослідники часто вживають поняття «якість вищої освіти» та «якість професійної (у значенні – вузівської) підготовки» і при цьому висловлюють абсолютну впевненість у їх тотожності. Студіювання енциклопедичних і словникових видань, а також сучасних праць переконує у відсутності чіткого розмежування означених термінів. З огляду на такий стан речей, у контексті нашого дослідження найбільш прийнятним є поняття «якість професійної підготовки фахівців із дизайну».

Для визначення критеріїв щодо характеристики означеної категорії доцільно провести аналіз уже розроблених освітянами загальнопедагогічних і теоретичних підходів до визначення якості освіти та окреслення її критеріїв. Науково обґрунтованою і переконливою у виконанні означеного завдання видається позиція дослідниці І.К. Кощеєвої. Педагог, аналізуючи рівень якості змісту освіти, приходять до висновку, що «диференціація уявлень про рівень якості освіти зумовлена розходженнями в системі потреб, що включені в освітню сферу суб'єктів (студент, викладач, адміністративний працівник, роботодавець тощо)». Водночас, як справедливо наголошує дослідниця, представники навіть однієї соціальної групи, наприклад студентство, можуть ставити різні нормативні вимоги до якості освіти, залежно від об'єктивних (соціальних, демографічних, освітніх тощо) і суб'єктивних (потребово-мотиваційних, ціннісно-нормативних) характеристик» [5, с.17]. Прийнятною є й позиція, згідно з якою якість вищої освіти розуміють як досягнення збалансованої відповідності вищої освіти (як результату, як процесу, як освітньої системи) потребам основних суб'єктів освітнього процесу. Підтримуючи точку зору більшості дослідників, вважаємо, що якість підготовки фахівців визначається відповідністю знань, умінь, навичок, здобутих у ВНЗ, сформованістю професійно необхідних особистісних якостей, вимогам сучасного виробництва, рівнем виробничих відносин і перспектив їх розвитку.

З огляду на відсутність типового положення про внутрішню систему якості ВНЗ, у кожному навчальному закладі формують власну модель освітньої підготовки, залежно від своєї політики й уявлень про рівень якості професійної підготовки. У такій діяльності, окрім нормативних положень, визначених законодавчо-правовою базою функціонування дизайн-освіти, керуються сукупністю критеріальних чинників щодо рівня якості, що гарантує надання освітніх послуг відповідно до державних вимог. До таких критеріїв доцільно віднести результати процедур ліцензування, атестації та акредитації ВНЗ. Із означеної позиції якість вищої освіти розглядаємо у вимірах якості низки об'єктів:

- якість організації навчального процесу;
- якість професорсько-викладацького складу та його діяльності;
- якість абітурієнтів і студентського контингенту;
- якість освітніх професійних програм;

- якість інформаційно-освітнього середовища (навчально-методична література, наукові розробки, підручники та ін.);
- якість освітніх технологій;
- якість результатів навчання;
- якість ресурсного забезпечення освітньої установи;
- якість управління освітніми процесами.

Логіка думки зумовлює до конкретизації наведених чинників. Зокрема, критерії *якості організації освітнього процесу*, за влучним міркуванням В.І. Шишковського, ґрунтуються на освітніх стандартах і принципах сучасного освітнього менеджменту у сфері послуг. До них слід віднести:

- наявність навчальних планів, графіків навчального процесу, робочих програм із дисциплін, затверджених у встановленому порядку;
- відповідність змісту навчальних планів і навчальних робочих програм державним стандартам, програмам якості й стандартів ВНЗ;
- відповідність розкладу занять логіці викладання кожної із дисциплін;
- відповідність елементів навчального процесу (лекцій, семінарів, лабораторних занять тощо) затвердженим планам і програмам;
- комплектність і достатність методичного забезпечення з дисциплін (методичні рекомендації, конспекти лекцій, поради щодо виконання лабораторних робіт тощо);
- достатність, регулярність і рівень організації поточного контролю;
- оперативність вироблення і реалізація коригувальних впливів [9, с.5].

З огляду на об'єкт наукового інтересу, важливою є дослідницька позиція В.М. Відгофа щодо *якості підготовки фахівця як особистості*. Науковець правомірно стверджує, що означений критерій структурно поєднує такі компоненти:

- теоретична підготовка, що охоплює комплекс дисциплін, регламентованих стандартом, ВНЗ, кафедри, її результат – інтелектуальна культура;
- технологічна підготовка – розвиток умінь і навичок, майстерності, що зумовлює рівень професійної культури;
- психологічна підготовка – розвиток інтересу, настанов, мотивів, що передбачає творче зростання;
- ціннісно-орієнтаційна – формування цінностей, сенсів, морально-естетичних переживань, спрямованих на особистісне зростання [3].

Ґрунтовний аналіз означених та інших напрямів розвитку і характеру функціонування дизайн-освіти означили актуальність перегляду традиційних підходів до якісної професійної підготовки дизайнерів. Переконані, що *якість сучасної вищої дизайнерської освіти слід визначати розвиненістю особистісно-професійної культури фахівців й обумовлювати умовами їхньої підготовки*.

Цінною у такому контексті є думка Т.Ю. Благової, котра припускає, що особистісно-професійні якості фахівця-дизайнера розвиватимуться, якщо в освітньому процесі дотримуватися наступних педагогічних умов:

- реалізація принципів культуровідповідності (цілісність, гуманізація, творчість);

– логічне структурування дисциплін спеціалізації у загальному змісті й на кожному з етапів дизайн-проекування;

– реалізація виховної і навчальної педагогічних функцій дизайну [2].

Цей перелік є далеко неповним. Створення системи якісної професійної підготовки дизайнерів потребує більш глибоких досліджень тих умов, за яких така система може реалізуватися. Але головним завданням підготовки дизайнерів лишається зростання якості процесу навчання і водночас створення системи якісної дизайн-освіти. Наголосимо, що *якість процесу навчання* залежить від сукупності багатьох чинників, умов і взаємодій, у яких воно здійснюється. Серед провідних чинників у дизайн-освіті варто назвати педагогічну систему й умови, в яких здійснюється процес навчання і виховання.

Професійна підготовка дизайнерів, як свідчить аналіз практичного досвіду, у багатьох випадках здійснюється кожним навчальним закладом, виходячи із власних можливостей і міркувань. В умовах сьогодення з усією гостротою постає питання про об'єднання зусиль професорсько-викладацького складу різних ВНЗ України, в яких здобувають освіту фахівці з дизайну. Йдеться і про створення цілісної єдиної і загальновизнаної системи якісної професійної підготовки дизайнерів із урахуванням особливостей, що визначають специфіку відповідного регіону, вид і характер основних напрямів розвитку економіки, товаровиробничу спрямованість промислового комплексу, етнічні, національні і соціокультурні традиції населення тощо. Досвід багатьох країн світу дає нам цікаві приклади як глобалізаційних, так і регіональних підходів до вирішення окреслених проблем.

Однією з позитивних тенденцій у формуванні і розвитку такої системи якісної професійної підготовки дизайнерів є розуміння виключного значення особистості майбутнього фахівця, врахування результатів психолого-педагогічних досліджень, теоретико-методологічних і методичних розробок сучасної психології і педагогіки у концепції розвитку дизайн-освіти в цілому і, зокрема, у системі професійної підготовки майбутнього дизайнера. Означена тенденція проявляється через розкриття природи та умов реалізації особистісно-розвивальних функцій навчально-виховного процесу, визначення цільових, змістових і процесуальних характеристик професійного становлення майбутніх фахівців у системі дизайн-освіти, визначення не лише професійних якостей, які мають бути сформовані у майбутнього дизайнера, але й умов, у яких вони мають формуватися. При цьому слід ураховувати й суттєві аспекти їхньої дизайнерської культури, механізми самопізнання, саморозвитку й самовдосконалення, що задіяні на різних фазах професійного становлення.

Організаційно-педагогічна система функціонування мистецького навчального закладу утворюється сукупністю структурних, науково-методичних, кадрових, матеріально-технічних умов, що характеризують і забезпечують якісне професійне навчання майбутніх фахівців художнього профілю. До сучасних організаційно-педагогічних засад функціонування навчальних закладів художнього профілю відносять наступні:

– створення освітньої системи, яка забезпечує необхідні умови для морально-естетично-інтелектуального розвитку особистості, системи, «синтезуючої» світогляд людини [6];

– розвиток у педагогів-художників високого рівня загальної і колористичної культури, невід’ємними складовими якої є колірна гармонія, колірна композиція із закладеними в них життєвими цінностями [1];

– забезпечення силами психодіагностичної служби розвитку креативності як необхідної професійної якості здібного студента, а також своєчасне виявлення рівня розвитку соціальної та мотиваційної зрілості і тих якостей особистості, які необхідні студентові для самореалізації в творчій діяльності [8];

– виявлення потенційних можливостей та розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців засобами дизайну, активізації майбутніх фахівців у творчо-дослідницькій діяльності [4];

– формування композиційних умінь: навчально-пізнавальних; спеціально-композиційних; синтезуючих (інтелектуально-творчих); професійно-функціональних, що ґрунтуються на засадах переходу від репродуктивного рівня до творчого [7];

– здобуття студентами практичних навичок рисунку і композиції, виховання у них естетичного сприйняття предметів, розвитку творчої ініціативи, необхідної їм у практичній роботі, що, у свою чергу, зумовлює високоякісне планування, організацію та забезпечення навчально-виховного процесу з урахуванням вимог наукової організації праці [10].

Цей перелік є неповним, але для нас важливо зробити висновок, що у визначенні таких засад дослідники виходять із різних позицій, переважно з огляду на предмет власних досліджень, а не із єдиної систематизованої, цілісної, науково обґрунтованої теорії дизайну і дизайн-освіти.

Умовою сучасного системного підходу до організації навчання як єдиного процесу є взаємодія викладача і студента. У цій системі взаємозв’язку викладач є тією ланкою, що спрямовує та стимулює активно-пізнавальну діяльність майбутнього фахівця. Саме тому система навчання, її динаміка розглядається нами як єдина система сукупної діяльності викладача і студента, як різновид людської діяльності, яка має двобічний характер та обов’язково передбачає взаємодію суб’єкта (викладача) і об’єкта (студента). Особливістю діяльності мистецького навчального закладу є те, що системотворюючим чинником виступає не навчальний процес, а дії викладача і студента стосовно предмета діяльності – мистецтва, мистецького твору, дизайнерського виробу. Взаємодія викладача і студента у системі «викладач-мистецтво-студент, у свою чергу, також є елементом педагогічної системи. Дії викладача утворюють певну послідовність: аналіз, підготовка і створення проекту навчання, реалізація цього проекту, здійснення, контроль і корекція конкретних дій з метою вдосконалення процесу. Дії викладача на кожному з етапів визначають рівень його професійної компетентності.

Дії студента – пізнання, самопізнання, розвиток власних професійних якостей, їх удосконалення, самокорекція поведінки і ставлення до навчання, до

викладача тощо в ідеалі також повинні мати систематизований характер. Дії студента на кожному з етапів визначають рівень розвитку його професійної свідомості, утворюють особистісну траєкторію професійного становлення майбутнього фахівця.

Проектування систематизованого навчального процесу передбачає:

- аналіз професійної діяльності та вибір змісту освіти;
- прогнозування цілей навчання;
- аналіз вихідного стану системи навчання;
- розроблення навчальних матеріалів;
- проектування технологій навчання;
- реалізацію проекту навчання (організація та здійснення процесу навчання);
- контроль і корекцію діяльності (вибір способів контролю, контроль і оцінка рівня сформованих умінь, проектування коректувальних технологій навчання).

Усі зазначені вище чинники суттєво впливають на вибір цілей навчання, що визначають засоби, форми і методи організації навчального процесу, а отже, корелюють і його рівень якості.

Інтегративний характер педагогічної діяльності в умовах мистецького ВНЗ пов'язаний із тим, що вона інтегрує художнє, технічне та психолого-педагогічне знання. У дизайн-освіті художнє і технічне знання є предметом діяльності, а психолого-педагогічне — засобом її здійснення. У систематизованому проекті вони тісно пов'язані між собою. При цьому моделювання здійснюється на основі створених законів, статутів, концепцій розвитку освітніх структур, стандартів освіти, освітньо-кваліфікаційних характеристик (ОКХ), освітніх програм, що відображають загальну характеристику педагогічних систем.

Аналіз чинної навчально-програмної документації, що висвітлює організацію і зміст навчання майбутніх фахівців із дизайну свідчить, що до сукупності педагогічних умов, як правило, відносять наступні:

- ґрунтовне і компетентне планування навчально-виховного процесу;
- відбір і структурування змісту художньої освіти з урахуванням вимог Державного стандарту, особливо варіативної його частини;
- дотримання чіткої послідовності вивчення загальнохудожніх і спеціальних предметів, проведення практик;
- поєднання різних форм організації навчання;
- використання сучасних педагогічних технологій (концентроване навчання);
- залучення студентів до самостійної, дослідно-пошукової діяльності; запровадження інноваційної системи контролю знань і вмінь майбутніх фахівців художнього профілю, що ґрунтується на самооцінці власної професійно-художньої діяльності, на взаємозв'язках змісту навчання і вимог сучасного художнього виробництва до підготовки компетентного майстра-художника.

У складанні навчальних програм зусилля викладачів спрямовують на формування проектної культури студентів і розвиток їх професійної компетентності. З цією метою застосовують методи розвивального навчання, професійної рефлексії, самодіагностики, наскрізного розвитку дизайнерських здібностей шляхом спрямування та підпорядкування темі змістового модуля всіх видів діяльності.

Основна увага викладачів зосереджується на розвитку здатності майбутніх дизайнерів використовувати набуті знання у дизайнерській проектній практиці. Разом з тим, для забезпечення якості професійної підготовки дизайнерів слід особливу увагу звернути на особистісні якості студентів: виявлення активності, заповзятливості, ініціативи, уміння гнучко реагувати на кон'юктуру ринку, швидко висувати раціональне рішення; виявлення професійної та соціальної відповідальності, здатності до співробітництва, комунікабельності тощо. Для досягнення необхідного рівня якості професійної підготовки важливо спрямувати рефлексивні дії студентів на усвідомлення внутрішнього світу й пошук нових можливостей самореалізації у професійній діяльності, підвищення рівня професійної самосвідомості індивіда.

Розробка навчально-програмної документації, рекомендованої нами мистецьким навчальним закладам, де впроваджувалися результати дослідження, здійснювалася відповідно до вимог МОНМС України та дидактичних принципів, які визначають відбір навчальної інформації, її структуру, зміст, взаємозв'язки між елементами під час створення навчальних планів, програм, підручників, навчальних посібників. Сучасні наукові дослідження у цій галузі забезпечують нові підходи до змістовно-структурних і організаційно-дидактичних основ якісного професійного навчання фахівців, що спрямовано на розвиток творчої особистості, формування її моральних і духовних цінностей, культури діяльності, етичного художнього мислення на основі оволодіння історико-культурною спадщиною етнічного декоративно-прикладного й образотворчого мистецтва українського народу та національних меншин.

Зміни, які відбуваються нині в розробці навчально-програмної документації у напрямі створення єдиної організаційно-педагогічної системи якісної професійної підготовки дизайнерів, є одним із багатьох результатів втілення в практику основних положень Закону України «Про вищу освіту» та введення відповідно до нього Державного стандарту вищої освіти.

Висновки і перспективні напрямки подальшого дослідження. На основі проведеного дослідження ми дійшли висновку, що в усі часи науковці і практики прагнули визначити критерії якості професійної підготовки фахівців із дизайну. У такій діяльності керувалися нормативно-законодавчими документами і виходили із позицій власних дослідницьких інтересів, потреб і кондицій ВНЗ. Перспектива ж розвитку дизайну в XXI столітті, який відповідає найвищим духовно-змістовним і матеріальним запитам цивілізованого суспільства, знаходиться в прямій залежності від рівня сформованості професійної майстерності дизайнерів. Тому вдосконалення діяльності вітчизняної дизайнерської школи з урахуванням мінливих тенденцій у розвитку

життєвих реалій є проблемою, що потребує нагального вирішення. При цьому наголосимо, що модернізація дизайн-освіти буде ефективною, якщо враховуватимуться умови і досягатиметься успіх в організації випереджального навчання молодших спеціалістів і кваліфікованих випускників вищих навчальних закладів, створюватимуться рівні правові та економічні умови для соціального партнерства закладів дизайнерської освіти державної та приватної форми власності, враховуватиметься багатоаспектність функцій і завдань цього сектору освітньої діяльності. І все це спрямовуватиметься на забезпечення якісної професійної освіти дизайнерів, яку слід визначати розвиненістю особистісно-професійної культури фахівців й обумовлювати умовами їхньої підготовки.

З огляду на зазначене, визначаємо подальші перспективні напрямки дослідження – побудова моделі особистості фахівця-дизайнера, що відповідає вимогам якісної професійної підготовки, створення організаційно-педагогічної системи якісної дизайнерської освіти, визначення основних закономірностей модернізації дизайн-освіти у забезпеченні належної якості підготовки фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бичкова Л. В. Формування базових знань з кольорознавства в учителів початкових класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Л. В. Бичкова. – К., 1996. – 24 с.
2. Благова Т. Ю. Педагогические условия реализации культурно-сообразной ориентации в процессе образования специалистов-дизайнеров: дис. ...канд. пед. наук / Т. Ю. Благова. – Томск, 2004. – 199 с.
3. Видгоф В. М. Школа как событие / В. М. Видгоф. – Томск, 1994. – 36 с.
4. Вишневская Е. В. Основы дизайна как средство развития творческих способностей учителя технологии : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук / Е. В. Вишневская. – М., 2000. – 19 с.
5. Кошечева И. К. Качество образования как социологическая проблема : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. социол. наук / И. К. Кошечева. – Екатеринбург, 2003. – 20 с.
6. Лубенко В. В. Система стержневой истины / В. В. Лубенко. – СПб. : Малая академия искусств, 1999. – 184 с.
7. Оружа Л.В. Підготовка майбутніх фахівців з дизайну у вищому навчальному закладі: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 / Л. В. Оружа. – К., 2011. – 180 с.
8. Сергеенкова О. П. Психологічна служба в художньо-професійній підготовці сучасних фахівців / О. П. Сергеенкова // Проф.-худож. освіта України : зб. наук. пр. / редкол. : І. А. Зязюн (голова) [та ін.]. – Київ=Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2002. – С. 131-137.
9. Шишковский В. И. Формирование внутривузовской системы управления качеством образования : учеб. пособ. / В. И. Шишковский, А. А. Чернышев, В. З. Мидуков. – Томск, 2001. – 40 с.

10. Яблонский В. В. Преподавание предметов «Рисунок» и «Основы композиции» : метод. пос. – Изд.2-е, перераб. и доп. / В. В. Яблонский. – М. : Высш. шк., 1993. – 127 с.

Дата надходження до редакції: 02.10.2012 р.